

ТУРСКИЯТ ФОЛКЛОР В БЪЛГАРИЯ – ТРАДИЦИИ И ОБИЧАИ (ПЕРИОДИЗАЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНИЯТА НА ТУРСКИЯ ФОЛКЛОР)

Неврие Чуфадар

THE TURKISH FOLKLORE IN BULGARIA – TRADITIONS AND CUSTOMS
(PERIODOZATION OF THE STUDIES OF TURKISH FOLKLORE)
Nevrie Chufadar

***Abstract:** Folklore or folk culture is at the forefront of the elements that form the linguistic and cultural basis of a nation. Each nation has its own specific features, characteristic only of it, carried over the centuries to the present day.*

The folk culture of the Turkish population in Bulgaria is understudied, although it can be said that huge work has been done in the search and collection of customs, traditions and folk art by intellectuals, researchers and scholars who have left valuable material for study and research.

In this study, a periodization of the studies of Turkish folklore in Bulgaria was carried out, and the main points of research related to the customs, traditions and folk art of the Turkish population were highlighted.

***Key words:** folklore, periodization, research, traditions, customs, folkart*

<https://doi.org/10.46687/KSDP8036>

Фолклорът е едно бездънно съкровище, от което постоянно черпим информация за нашите изследвания и проекти и все някъде във времето винаги остават и неизследвани аспекти, които чакат своите изследователи и търсачи на безценни духовни съкровища. В настоящия текст не претендирам за пълнота на издирения материал, свързан с изследванията на устното народно творчество, традиции и обичаи на турското население в България. Подобно проучване до момента не е направено, освен това на Ембия Улусой, и в тази връзка мисля, че изследването ще запълни съществуващата празнота в тази насока и ще служи като основа на бъдещите фолклористи и изследователи на народната култура.

Изследователят Ибрахим Карахасан-Чънар пише:

Създадена през вековете и пълноценно функционираща до наши дни, народната култура на турците в България представлява голямо богатство. Тя притежава непреходни духовни ценности и е непресъхващ извор за вдъхновение и естетическа наслада..... тя се явява важен фактор за културно взаимодействие между различните етнически и религиозни общности. Нейното съхраняване, духовно възпроизводство и изследване представляват една от приоритетните задачи на фолклористиката и културологията (Chanar 2019:URL).

Изследванията на турския фолклор в България, достигнали до наши дни с усилената работа на интелигенцията, изследователите и учените, заслужава да се издири и запише, за да продължи да бъде пример за настоящите и бъдещи изследователи.

Известният фолклорист Ембия Улусой описва историята на изследванията на турския фолклор в България в няколко периода: **период на първите признаци, период на развитие (1919-1950 г.), период на разцвет(1950-1970), период на застой (1970-1989) и демократичен период след 1990** (Ulusoy2016:51).

В настоящата работа ще направим опит да разширим периодизацията на изследванията на турския фолклор и да добавим новите изследвания в тази област след 1990 г.

1. Първите признаци на изследванията на турския фолклор в България

Фолклорът на турската общност започва да се изследва от чуждестранни и български учени през 90-те години на XIX в. и е извор за много млади учени и изследователи. Този процес продължава до края на Първата световна война и е периодът на първите изследвания върху фолклора на турското население.

Пионер в изследванията е унгарският тюрколог Игнас Кунош (един от най-признатите изследователи на турската народна литература и турската диалектология), който започва усилена събирателска дейност, като посещава градовете от Видин до Русе през 1890 г.

По-късно руският етнолог Валентин Александрович Мошков изследва гагаузкото население в Бесарабия, България и Одрин (Moshkov 1904; Sebeci, Beleni 2009) по същата тема и публикува статията „Турецкие племена на Балканском полуострове“. Освен и изследванията, публикувани от Радлоф в Петербург през 1904 г., други публикации в тази насока не са открити (Ulusoy 2016:51).

Преди тези академични изследвания българският интелектуалец, поет и журналист Петко Рачев Славейков по време на своите проучвания се фокусира и върху турските пословици. Изследванията му са започнали през средата XIX в., през 1856 и са продължили до 1890 година¹. Петко Р. Славейков установява, че много от турските пословици и поговорки са използвани и от българите и започва да събира материали. Освен че се използвали често от българите на турски език, когато говорели на български, те използвали форми, подходящи за техния стил и за християнските обичаи и традиции и според смисъла и бита им ги превеждали на български език. Славейков пише:

По-главното обогатяване на сбирката ми беше станало в Бяла, дето се бях застоял и повече. В това село по него време, преди 38 години (към 1844 г., ако се брой от датата на тази „история“ в Пер. списание, кн. II, 1882. – Б.р.) по двогените и по кафенетата мъжете говореха повече по турски и употребяваха доста таквиз „стари думи“ на тоя език. Това ме и накара да хвана да записвам и турски „стари думи“. Трябва да призная, че турските стари думи аз намирах много по-замисловати, по-често употребявани и по-приложими на практическия живот; само че някои от тях са много по-галатни, тъй що онова, което по турски можеше беззазорно да се изговаря в галатни думи, още и да се прави, на български никак не идеше да се изкаже или ако и да се изказваше, вместо да се харесва, докарваше отвращение. Забележих обаче много пъти, че тези, които си служеха с такава стари думи на турски, като говореха по тоя език, кога говореха по български, мъчеха се понякога да ги изговарят и по български или да предават поне смисълта им, което и сполучваха. Особено жените, които

¹ П. Р. Славейков издава „Български притчи или пословици и характерни думи“ в две части – през 1889 г. и 1897 г.

тоже знаяха турски, но си говореха по български, често привождаха такива думи, преведени на български, но преведени тъй, както не би ги превел сега даже и най-вещият от нашите книжовници.

„Хергюнбайрямолмас“ (Всеки ден Коладня не бива).

„Делиехергюнбайрям“ (На лудия всеки свет ден Великден).

„Байрямдансора, байрямбумбареки“ (Подир деня Коладе ле) (Slaveykov URL).

Други български изследователи, които са писали за турските пословици и турския фолклор през този период, са Пенчо Радиоглу с „Месребиемасаллар“ („Нравоучителни приказки“) – 1852 г., като текстът на турски е с кирилски букви², и Беньо Цонев, [български езиковед-славист](#), един от създателите на българската филология, специалист по история на българския език, диалектолог и палеограф. Той също е изследвал турския език, пословиците и поговорките. В книгата си „Историята на българския език“ (1919) във втория том споменава за влиянието на турския език върху българския (Yenisoy URL).

Стефан Младенов е първият българин, който събира материали с научни цели. Той публикува турски пословици и поговорки в един сборник през 1914 г. (Mladenov 1914) Унгарският тюрколог Гюла Немет разглежда сборника на Ст. Младенов и критикува факта, че материалът е събиран от българи, които говорят турски. Въпреки че е дадена информация от кого и откъде е събран материалът, той споменава, че характеристиките на турските диалекти не са ясно забележими, но в речите на информаторите се забелязват и особеностите на други турски диалекти (Nemeth 1956). Ст. Младенов дава много подробен анализ за видовете на поговорките и пословиците и за техните промени във времето. Тези изследвания от гледна точка на фолклора имат голяма стойност за бъдещите изследователи (Yenisoy URL:1).

Българският изследовател Ст. Чилингиров също е събирал турски пословици и афоризми и ги е публикувал в бюлетина на Националния етнографски музей (Chilingirov 1922, 1923, 1936).

Известният български фолклорист М. Арнаудов също пише, че поговорките са най-кратките, най-разпространените и най-популярните произведения и особено турското фолклорно влияние е много силно в този вид устна литература (Arnaudov 1968). Това влияние се простира и върху българските градски песни, музика и пиеси – пише Райна Кацарова в изследването си „Балкански варианти на две турски песни“ (Katsarova 1973).

Анекдотите на Насреддин Ходжа, освен че са притежание на турския фолклор, превърнали се в наследство на балканските народи и световния фолклор, също често са били обект на проучване от учени. Изследването на фолклорните фигури на Насреддин Ходжа и Хитър Петър (Курназ Петре) от В. Вълчев е една оригинална монография (Valchev 1975). Изследователят казва, че огромната популярност на Насреддин Ходжа в българския фолклор е причината за появата на подобен персонаж и в българския фолклор (Yenisoy URL:2). Сред учените,

² Снимка на книгата, както и библиографските ѝ данни, могат да се видят на адрес: <<http://books.unibit.bg/book?id=1894&search=JnBhZ2U9NzU.23e4bb7cf1b9d89bdb803cf52e5b8c1>> (status 22.04.2022).

които са изследвали анекдотите на Насреддин Ходжа, са Пертев Наили Боратав, М. Стайнова, Д. Добрева, И. Татарлъ и др.

През 1912 г. на организирания VII. Конгрес на Турското учителско дружество в гр. Търговище(Ескиджумая) турската интелигенция в България предлага да се събират сведения за историята и фолклора на турската общност. Един от обсъдените въпроси е учителите да събират песни, легенди, приказки, епоси и др. обичаи и ритуали от турското население и да ги записват, за да се запази народното творчество за бъдещите поколения – това пише Кескиноглу в книгата си „Турците в България. История и култура“ (Keskioglu1985).

Първият турски интелектуалец, който събира материали за турското народно творчество в България, е Ибрахим Хакъ, роден през 1890 г. По времето, когато е бил учител по турски език и директор на учителското дружество в гр. Севлиево, е събрал информация за историята и фолклора на турското население в района на гр. Севлиево и публикувал материала в тогавашното списание „Учител“, пишат Терзиев в списанието „Румели“ (Terziev 2015) и Улусой в своята книга „Фолклорът на турците в България“ (Ulusoy 2016: 58). След това няма данни за изследвания в този район.

Както се вижда от горепосоченото, така започват първите изследвания на фолклора на турското население в България – от няколко чужди, български и от един турски изследовател.

2. Период на развитие на турските фолклорни изследвания в България (1919-1950 г.)

Вторият период на изследванията на турския фолклор придобива значение след Първата световна война (1919 г.). Този процес обхваща периода до края на Втората световна война и до 50-те години на миналия век.

В този период изследванията на тюрколози като на полския Т. Ковалски, на унгарския Гюла Немет, на Янош Екман, на руския тюрколог Н. Димитриев се фокусират върху езика и фолклора на турското население в България.

Пак в този период, след 1919 г., в градове и големи села, където интензивно живее турско население, се създават дружества под името „Турско младежко-спортно дружество“ (1923-1924). През 1926 г. тази организация приема името „Туран“ (от името на един спортен клуб в гр. Видин). Дружеството отдава голямо значение на работата си както в областта на спорта и образованието, така и в областта на народното творчество. Дружеството изиграва важна роля в развитието на културата на турската общност в България, организирайки от време на време церемонии, концерти, поетични вечери, празнични тържества, годишни празници на Хъдреллез³, екскурзии и много други събития. В много градове в България (Русе, Варна, Видин, Силистра, Шумен, Нови Пазар, Разград, Провадия, Омуртаг, Свищов, Пловдив, Кърджали и др.) се създават фолклорни сдружения. В тях се оформят аматьорски колективи, чиито ръководители събират устното народно творчество – песни, селски театрални игри (köyseyirlikoyunları) и др. И така чрез тях за първи път започват да се събират и народните песни. За съжаление няма

³Пролетен празник в мюсюлманските общности. Съвпада с християнския [Гергьовден](#) (6 май). Част от празника е „ваденето на момински нишани“, подобно на българския обичай „[Еньова буля](#)“. Източник: <<https://bg.wikipedia.org/wiki>> (status 23.03.2022).

информация за имената на тези дружества – фолклористът Улусой единствено споменава за фолклорния екип в гр. Силистра „Шафак”(Şafak –в превод *зора/засоряване*), създаден през 1919 г. Колективът на сдружението пее песни в района на гр. Силистра и представя селски театрални сцени. От 1934 г. дейността на дружествата е прекратена поради различни причини, след което момите са пеели народните песни на вечерите на обичая къна, а момците в стаите за събирания (одая)⁴ по селата и другаде и така са достигнали и до наши дни(Ulusoy 2016: 63-64).

Ще спомена изследователите писатели, издирващи и записващи фолклора на турската общност през този период, родени в гр. Шумен: Осман Нури Перемеджи (1874-1950), Стилиян Чилингиров (1881-1962) и Хафъз Абдуллах Фехми-Мечик (1865-1945).

1) Осман Нури Перемеджи (роден в гр. Шумен през 1874 г., аот 1945 се изселил в Одрин, Турция) е първият изследовател, събирал турски пословици през 1917-1925 г. от районите на гр. Омуртаг, гр. Търговище, гр. Шумен, гр. Провадия и гр. Варна. Събраните 7680 пословици публикува под заглавието „Türk Atasözleri” („Турски пословици“). В предговора пише: „всяка една от пословиците които ни посочват правия път и истината са по един факел” (цит. по Baklaci 2002).

2) Стилиян Чилингиров (роден в гр. Шумен през 1881 г.) е български [писател](#) и [етнограф](#), [политик](#) и общественик от началото на ХХ в. Известен е като „Последния възрожденец“. Роден е в бедно занаятчийско семейство. Завършва основно и педагогическо училище в родния си град и едновременно работи като книжарски чирак. Учителства в с. [Мечка](#), [Русенска област](#) и в с. [Султанци](#) (Султанлар), [Варненска област](#). През 1922-1923 г. публикува събраните от него турски пословици и поговорки в „Известия на Народния етнографски музей“, гр. София под заглавието „Турски пословици, поговорки и характерни изрази” (Chilingirov 1922, 1923, 1936).

3) Абдуллах Фехми (Мечик) е роден в гр. Шумен през 1865 г., починал през 1945 г. в гр. Анкара, Турция. Той започва училище на четири години и половина. Учи първо в начално училище, а след това в медресето (мюсюлманско духовно училище) и продължава образованието си в Rüştiye (основно училище), което е открито за първи път през 1865 г. в гр. Шумен. Педагог, писател, пише за народната култура и фолклор на турското население в България. Издава книгата „Шумен: Културния живот на турците в България”, която е публикувана през 1977 г. В нея дава сведения за живота на турското население преди 1950 г., за обичаите, традициите и ритуалите в гр. Шумен и селата в Делиормана. Например за Шумен пише: „Шуменските къщи и улици са с много дървета и цветя, чуват се гласовете на шуменските еснафи, молитвата на хафъза (човек, който знае Корана наизуст – б. м., Н. Ч.)“.

Пише за някои традиции и обичаи на турското население – например преди сключване на брак (как да се избере момиче); за сватбените обичаи (обичаи, свързани с булката и младоженеца, за дрехите, подаръците, бохчите, даряването и

⁴Одая – стая за гости в селата. Някои по-заможни селяни са построявали стая в двора си за случайни гости, които отсядали в тези стаи, а когато нямало отседнали, стопанинът канел свои съселани в одаята, където се разказвали епоси, разкази, пеели се песни по различни поводи и др.

сватбените софри); за начина на живот в делиорманските села (за къщите, подредбата на външния и вътрешния двор); за живота на селяните на полето (за софрите на зелената поляна и за други обичаи, традиции и ритуали) (Ulusoy 2016: 82).

През този период други изследователи на турската народна литература и фолклор в България, които са събирали и изследвали поговорките, анекдотите, песните, обичаите и ритуалите, са: Стефан Бобчев (1853-1940), Иван Шишманов (1862-1928), Михаил Арnaudов (1878-1978), Гюла Немет (1890-1976), Пертев Наили Боратав (1907-1998)⁵, Осман Кескиоглу (1907-1989), П. Динев (1910-1992), М. Тюркер Аджароглу (1915-2016), Николай Кауфман (1925-2018) и др. По-подробна информация за някои от тях и за техните изследвания дава фолклористът Ембия Улусой (Ulusoy 2016: 64-80).

Тук може да се отбележи, че изследователи и учени от България, които са се изселили в Турция, например като Абдуллах Фехми (Мечик), Осман Нури Перемеджи, М. Тюркер Аджароглу и др., продължили своите изследвания за фолклора на турското население в България.

3. Период на разцвет на фолклорните изследвания (1950-1970) и периодът на застой (1970-1989)

След 1944-1950 г. турските интелектуалци започват да проявяват интерес към устната народна литература. С откриването на турски учителски институти (Шумен, Хасково), турски училища по педагогика и турски гимназии интересът към турския фолклор се засилва и започва интензивно издирване и записване на народното творчество, обичаи и традиции. В този период, започнал след 1950 г. и продължил до 1970 г., се събира много богат материал и се формира един доста голям архив. С откриването на Катедрата по тюркология в Софийския университет през учебната 1952-1953 г. интересът към турския фолклор се засилва още повече. По-късно се провеждат изследвания и върху материалната култура на турската общност (Ulusoy 2016: 87).

Трябва да се признаят големите заслуги в издирването и в изучаването на турския фолклор в България на Риза Моллов и Ибрахим Татарлъ. Р. Моллов поставя основите на първия университетски курс по турска народна литература в СУ „Св. Климент Охридски“, като съчетава научно-изследователската работа с издирвателската дейност на терен. За съжаление някои негови капитални изследвания остават в ръкописи (Chanar 2019: URL).

През този период Риза Моллов (1920-1986), преподавател в Катедрата по турски език и литература в Софийския университет, роден в град Провадия, прави първите си сериозни научни изследвания върху фолклора на турското население – фолклорни очерци, разкази, песни и изследвания за епоса Кьороглу. (вж. Nafiz 1999). Едновременно с това фолклористът Р. Моллов пише стихове, разкази и епоси за живота на турското население. През 1958 г. и 1959 г. издава „Литературни статии“ (Molla 1958) и „Народното стихотворение на турците в България“ (Molla 1959).

⁵Пертев Наили Боратав, големият фолклорист родом от Златоград, България, оставил ценни трудове за устното народно творчество на турското население.

И. Татарлъе роден в гр. Никопол и е един от ерудитите в турския език, литература и фолклор. Той е автор на редица ценни трудове: „Някои основни въпроси на турския фолклор и литература в България. „Турците в българските земи (изследователски подходи“ (2003), „Турската литература в контекста на световната литература” (2004), „Художествени методи и литературни направления в новата и най-новата турска литература“ (2004), „Настрадаин Ходжа“ (2007) и др. (Chanar 2019: URL).

Напредъкът в проучванията и събирането на фолклорни материали продължава до 1970 г. и с изследванията на още много видни учени, историци и фолклористи като: Абдикадир Аптиш, Абдула Мечик, Хюсейин Даллъ, Хюсейин Къосе, Иса Джебеджи, Исмаил Чавуш, Кадри Ибрахим, Мехмет Чавуш, Ниязи Бахтияр, Наим Бакоглу, Салих Бакладжъ, Хайрие Мемова-Йенисой, Емил Боев, Юсуф Керим, Ибрахим Бейрулла, Шюкрю Елчин, Мухаррем Тахсин⁶ и др.

Периодът на застой е от 1970 до 1989 г. По думите на фолклориста Ембие Улусой:

... този период може да се нарече период на забраните. Премахнаха се уроците по турски език, които бяха по 2 часа в училищата. Прекратена е работата на турските театри, вестници и фолклорни колективи. На този етап също спира образованието, културата и в този контекст фолклорната култура (Ulusoy 2016: 107).

В този период проучванията върху фолклора на турския етнос в България продължава от емигриралите в Турция изследователи, които продължават своите изследвания след този период, като Ахмет Джебеджи, М. Тюркер Аджароглу, Хилмие Барлас, Ниметуллах Хафъз и др. интелектуалци⁷.

Някои от изследователите писатели от този период продължават своите изследвания и след 1990 г. в демократичния период имат голям принос за народната литература и фолклора на турската общност в България: Ахмет Джебеджи, Тугба Беленли, Хилмие Барлас, Хюсейин Дали, Ибрахим Татарлъ, Салих Бакладжъ, Ниметулла Хафъз, Мехмет Чауш, Хайрие Мемова-Йенисой и др.

4. Демократичен период на изследванията на турския фолклор след 1990 до наши дни (2022)

В този период проучванията продължават да се развиват бързо в областта на образованието, културата и фолклора. От 1990 г. се създават фолклорни колективи в региони с турско население и се полагат усилия за възраждане на старите традиции.

Много ценни за развитието на турския фолклор се оказват някои от статиите за народната култура по страниците на в. „Народ и свобода”,

⁶Някои от изследванията на гореспоменатите учени и изследователи през периода на разцвет на фолклорните изследвания в България вж. в: Kerim, Şişmanoğlu 1955, 1960; Vakılcı 2002; Tahsin 1994; Beyrulla 1997; Yalamov 2007; Elçin 1986.

⁷Някои от изследванията на гореспоменатите учени и изследователи през периода на застой и след това вж. в: Cebeci 1974; Cebeci 1973; Cebeci 2006; Barlas 1988; Barlas 1982; Nafaz 1990; Yenisoy, Boev 1962; Yenisoy, Boev 1963; Yenisoy, Boev 1966; Yenisoy 1997; Acaroğlu 1999.

публикуваните гатанки, поговорки, приказки и анекдоти в детския вестник „Филиз“ и в сп. „Балон“ и др. В градове като Кърджали, Шумен, Разград и Добрич са създадени сдружения за турска литература и култура. Студентите, обучаващи се в Катедрата по турски език и литература на Шуменския университет и в Института Кърджали към Пловдивския университет (вече закрит), също биват насърчени да събират фолклорни материали и да провеждат теренни изследвания по турските села (Ulusoy 2013:8).

Изследователи, които са издирвали и публикували ценни материали от устното народно творчество на турското население в този период, са: Хилми Ембиев, който е издал книги за турските пословици, гатанки и фразеологизми (Embiev 2006; Embiev 2008; Embiev 2014); фолклористът Ембия Улусой (1937-2019) също има много ценни изследвания върху фолклора на турската етническа общност в България: „Харман“ (2013), „Талантите на мазолестите ръце“ (2013), „Фолклор и поверия“ (2013), „Детски клиширани изрази и игри“ (2014), „История на турския фолклор на турците в България“ (2016), „Лудогорие“ (2016) и др. (вж. Ulusoy 2003; Ulusoy 2012; Ulusoy 2013; Ulusoy 2013a; Ulusoy 2013b; Ulusoy 2014; Ulusoy 2016; Ulusoy 2016a).

Педагог, писател и фолклорист, Е. Улусой роден е през 1937 г. в село Изгрев, област Шумен. Основно и средно училище завършва в родното си село, а през 1956 г. –Софийското турско педагогическо училище, следкоето география и история в Софийския университет. През 1989 г. се изселва в Турция⁸.

Ембия Улусой със своите доста задълбочени проучвания на турския фолклор в България до голяма степен обогатява изследванията в тази област. Основно е изследвал турското население на Лудогорието; събрал е доста ценен материал за обичаите, традициите, вярванията, детските игри, за селскостопанската работа, материална и духовна култура, кухня, стила на облеклото, за архитектурата на старите селски къщи и др.

През 2012 г. под редакцията на Антони Георгиев и Димана Трънкова се публикува книгата „Турците в България –история, традиции, култура“ с авторски колектив: А.Георгиев, Б.Алексиев, Г. Лозанова, Д. Трънкова, Й.Бибина и др. Книгата предоставя ценна информация за историята, традициите, културата и начина на живот на турската общност в България.

Сред ценните изследователи е и Сабри Джон, публикувал книгите „Имало едно време“, „Турски приказки“ и др. Най-новото му изследване с Динчер Юзеируглу е „Герловски-Тузлушки Турци и Селата“ (2021).Езикът и фолклорът на турците, живеещи в Средните Родопи, са изследвани от Емел Балъкчи, Мехмет Алев и Фатма Оджак –„Език, вярвания и фолклор на турците в България“(2012); „Литература, театър и фолклор“(2014); „Борино – земя на дедите ни“ (2014);„Песните на мама“ (2008) и др. Издирени и публикувани са някои епоси от Иса Джебеджи: „Няколко епоса за мигранти в Делиормана“ (2001), „Една епопея на храната на Балканите“ и др.

Изследователи и академици, работещи в Българската академия на науките, също издирват, събират и публикуват своите проучвания за турския фолклор. Това са например Любомир Миков („Къз Ана във фолклора на турците от Търговище“

⁸ Източник: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Embiya_Ulusoy> (status 23.03.2022).

и др.), Галина Лозанова („Азраел, Ангелът на смъртта в мненията и традициите на мюсюлманите на България“ и др.), Божидар Алексиев („Пехливанът Демир баба“ и др.). През този период се издават много книги, сборници и статии за фолклора на турците в България. Наскоро бяха публикувани и две статии, които хвърлят допълнителна светлина върху проблема „Демир баба теке“ и легендите, свързани с този мюсюлмански светия (Merdan 2020; Merdan 2022).

С откриването на специалността Турска филология в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ (първоначално със статут на сектор към Катедрата по руски език) изследванията на турското народно творчество и традиции придобиват научен характер.

Специалността Турска филология е разкрита в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ (по това време Висш педагогически институт „Константин Преславски“) през учебната 1992-1993 г. с решение на Академичния съвет от 1992 г. и писмо на Министерството на образованието и науката от същата година (Merdan 2017:1). След няколко години, през 1996 г., учени и изследователи организират проекти за издирването на устното народно творчество, традициите, обичаите и ритуалите на турското население в България. Целта на изследването е да се проучи, компилира, изследва и публикува устното народно творчество и култура.

Катедрата по турски език и литература на Тракийския университет в гр. Одрин (Турция) също е член на този проект през 1997 г. Със съдействието на двата университета през 1998 г. в гр. Шумен се проведе първата международна конференция по турски фолклор в България (вж. *Turkskiyat folklor* 1999). Проучванията в тази област продължават и през 2001 г. В Одрин се провежда II Международен симпозиум на турската народна култура в България. Проучванията от тези изследвания са публикувани в сборник, съдържащ много ценни фолклорни изследвания за турското население в България (*TürkFolkloru* 2001) (за по-подробна информация вж. *Chufadar* 2022: 363-378).

Изследванията са прекъснати за няколко години, като през 2009 г. отново се възобновяват от академичния състав на Катедрата по турски език и литература към Шуменския университет и през 2011 г. се публикува сборникът „Турският фолклор в България“ на български и турски език (*TürkHalkbilimi* 2011), чийто съставител е Х. Акиф, а авторският колектив включва Е. Халил, Е. Казимова, М. Шюкриева, Н. Чуфадар, Н. Хасанова и Т. Бакърджиева (за по-подробна информация вж. *Chufadar* 2022: 363-378). Проучванията върху фолклора, културата, историята и езика на турската общност и днес продължават да се развиват и компилират от академичния състав на Катедрата и студентите.

Може да се твърди, че изследванията на фолклора на турското население в България се развиват в четири направления.

1. На първо място е появата на статии във вестници, списания на различни теми, свързани с традициите и обичаите, с народното творчество: песни, гатанки, мани (основно четиристишие), пословици и поговорки, приказки и др.

2. На второ място от проведените теренни изследвания за устното народно творчество, традициите, обичаите и ритуалите са издадени сборници и монографии. Студенти, изучаващи турски език и литература в бакалавърска и магистърска степен успешно защитават своите теренни изследвания за обичаите, ритуалите и начина на живот на турското население в миналото и сега. Тези

проучвания на терен включват например: сватбени обичаи и ритуали – искане на момиче (kızisteme, sözkesme), годеж (nişan), вечер на къната (kinagecesi), бръснене на младоженеца (dağmattıraşı) и др.; традиции, свързани с колективния труд по селата –взаимната помощ (imese–meci); честването на религиозните празници, народните вярвания(молитва за дъжд, леене на куршум и др.);песни, пословици и поговорки; облекло; турска кухня; устно народно творчество; числа и цветове; модели на поведение и комуникация и др.

3. На трето място са писани и продължават да се пишат книги за много села, в които интензивно живее турско население. В тези книги се акцентира върху местоположението, историята, стопанството на селата, културата, народните вярвания и устното народно творчество. Някои от създадените турски читалища публикуват списания за турска музика, танци и фестивали.

4.На четвърто място продължават да се издават монографии и книги за турската култура, архитектура, проучвания на турския език в контекста на фолклорните изследвания и диалекти чрез проекти и теренни изследвания от академичния състав на Катедрата по турски език и литература към Шуменския университет, а също така и от други учени и изследователи. Въпреки че постоянно някъде някой събира и пише, все още има неизследвани аспекти на турския фолклор в България, например като: народната медицина и ветеринарство, народното право, народния/селски туризъм, народната икономика, детските игри и др., които могат да бъдат теми за изследване и откриване на ценна и необходима информация, която несъмнено би могла да послужи като основа за някои други науки.

Изследователят Ибрахим Карахасан-Чънарпише:

В наши дни продължава да бъде актуален въпросът за събирането, проучването и обработването на образците на устната фолклорна традиция на българските турци. Плодотворно поле за това представляват редица фестивали на турския фолклор. Един от проблемите на тези прояви е тяхното архивиране и социализация, т.е. те трябва да се съчетават със запазването на изпълнените фолклорни произведения.

Езиковата и фолклорна култура на турците в България е еманация на тяхната душевност и житейска мъдрост. Натрупаното през вековете нематериално наследство е здрав мост между различните поколения и спояващ фактор за колективния дух на широките маси. Анализът на добрите практики в областта на опазването и съхраняването на устната традиция на малцинствата доказват тяхната уместност и нуждата от механизми за предаване на културната традиция (Chanar 2019:URL).

В заключение може да се каже, че все още има неизследвани и неоткрити ценни материали, които чакат своите изследователи, за да могат да бъдат изровени и разгърнати от дълбините на цветния сандък на необятната съкровищница „фолклор”, от която ние продължаваме да се учим, да черпим информация и да моделираме бъдещите проекти.

Издирването, опазването и съхраняването на устната фолклорна традиция е в ръцете на настоящите и бъдещи изследователи и любители на народното творчество и традиции.

ЛИТЕРАТУРА

- Acaroğlu 1999:** Acaroğlu, T. Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar, I., II. Cilt, KSYU, İkinci Baskı 2007.
- Arnaudov 1968:** Arnaudov, M., Ochertsı po balgarskiya folklor. Tom I-II, Sofia: Balgarski pisatel [Арнаудов, М. Очерци по българския фолклор. Том I-II, София: Български писател].
- Baklacı 2002:** Baklacı, S. Hani bir söz var ya... Bulgaristan Türkü'nün Atasözleri. İstanbul.
- Barlas 1982:** Barlas, H. Bulgaristan Türklerinin Mutfağı. Konya Turizm Derneği, Konya Kültür ve Turizm Vakfı.
- Barlas 1988:** Barlas, H. Doğu Rodop Bölgesi Manileri. KTBMFADY 91, Özbek matbaacılık, Ankara.
- Beyrulla 1997:** Beyrulla, İ., H. Güneri. Rumeli Manilerinden Seçmeler. Sofia.
- Boev, Memova 1963:** Boev, E., H. Memova. Rodop Türk Halk Masalları. Sofia.
- Boev, Süleymanova 1964:** Boev, E., H. Süleymanova. Rodop Türküleri. Sofia.
- Cebeci 1973:** Cebeci, A. Deliorman Folklorunda Mektuplar, Töre Dergisi.
- Cebeci 1974:** Cebeci, A. Deliorman Bilmeceleri. // TFAU s. 35-54.
- Cebeci 2006:** Cebeci, A. Elli Yıllık Türküler (50 Yıl Önce Razgrd Türk Pedagoji Okulund Söylenen Türküler). Ankara.
- Cebeci, Beleni 2009:** Cebeci, A., T. Beleni. Bulgaristan Türk Halk Kültürü Uzerine Türkiye ve Yurtdashanda Yapılan Arastarmalar. GÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt 29.
- Chanar 2019 URL:** Karahaslan-Chanar, I. Ustni traditsii i formi za izrazyavane pri balgarskite turtzi. // Liberalen pregled, 18 yuli 2019 <<http://www.librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/discussion/culture/3573-ustni-traditzii-i-formi-na-izrazyava-pri-balgarskite-turtzi>> (status 24.04.2022) [Карахасан-Чънар, И. Устни традиции и форми на изразяване при българските турци. // Либерален преглед, 18 юли 2019].
- Chilingirov 1922, 1923, 1936:** Chilingirov, St. Turski poslovitsi, porovorki i harakterni izrazi. // Bulletin du Musee National d'etnographine de la Sofia. II-eme annee (1922), 157-171; III-eme annee (1923), 59-65; XII-eme annee (1936), 153-156) [Чилингиоров, Ст. Турски пословици, поговорки и характерни изрази. // Bulletin du Musee National d'etnographine de la Sofia. II-eme annee (1922), 157-171; III-eme annee (1923), 59-65; XII-eme annee (1936), 153-156)].
- Chufadar 2022:** Bulgaristan'da Turk Halkbilim Chalishmalara-Gelecek Neslin Egitim ve Kultur Temeli (Demokrasi Dyoneminde), XVIII Turk Tarih Kongresi, 1-5 Ekim, Akara, 2018, s. 363-378. Turk Dili ve Edebiyatı Tarihi, TDK Cilt. XII <<https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/04/23-NevrifeCufadar.pdf>> (status 24.04.2022).
- Elçin 1986:** Elçin, Ş. Bulgaristan'da Türk Kültürü: Haydari'nin Şiirleri. // Türk Folklorundan Derlemeler, 1 Kültür ve Turizm Bakanlığı Mifad Yayınları, Ankara, s. 91-107.
- Embiev 2006:** Embiev, H. Türk Atasözleri. Sofia.
- Embiev 2008:** Embiev, H. Türk Bilmeceleri. Sofia.
- Embiev 2014:** Embiev, H. Türk Deyimler Sözlüğü. Razgrad.
- Hafiz 1990:** Hafiz, N. Bulgaristan'da Türk Halk Edebiyatı Metinleri, I., II. Cilt, Ankara.
- Hafiz 1999:** Hafiz, N. Riza Mollov Hayatı ve Eserleri. KBY, Ankara.
- Katsarova 1973:** Katsarova, R. Balkanski varianti na dve turski pesni. // Izvestiya na Instituta za muzika, tom 16, 115-133. Sofia [Кацарова, Р. Балкански варианти на две турски песни. // Известия на Института за музика, том 16, 115-133].
- Kerim, Şişmanoğlu 1955, 1960:** Kerim, Y., A. Şişmanoğlu. Türk Atasözleri ve Özlü Sözler. Sofia.
- Keskioglu 1985:** Keskioglu, O. Bulgaristan'da Turkler. Tarih ve Kultur, Ankara.

- Knigopis URL:** Knigopis na balgarskata vazrozhdenska knizhnina <<http://books.unibit.bg/book?id=1894&search=JnBhZ2U9NzU.23e4bb7cf1b9d89bdb803cf52e5b8c1>> (status 15.04.2022) [Книгопис на българската възрожденска книжнина (1801-1878)].
- Kunoş 1978:** Kunoş, İ. Türk Halk Edebiyatı. İstanbul.
- Kunoş 1998:** Kunoş, İ. Turk Halk Turkuleri. Ankara.
- Merdan 2017:** Merdan, M. 25 godini spetsialnost turska filologiya v Shumenskiya universitet "Episkop Konstantin Preslavski". Fakti i znakovi figuri. // SOCIOBRAINS – International Scientific Refereed Online Journal, ISSUE 38 october 2017, 1-8 [Мердан, М. 25 години специалност турска филология в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“. Факти и знакови фигури. // SOCIOBRAINS – International Scientific Refereed Online Journal, ISSUE 38 october 2017, 1-8].
- Merdan 2020:** Merdan, M. Demir Baba Tekkesinin Statüsü Hakkında Bulgaristan Basınında Yapılan Tartışmalar: Ananie Yavaşov ve Mehmet Celil Arasındaki Yazışmalar Üzerine Bazı Notlar. // Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi/ 95, Ankara, s. 101-142.
- Merdan 2022:** Merdan, M. Bulgar Eski Eseri Arkeoloji Ortaklığının 1927 Yılında Demir Baba Tekkesinde Düzenlenen Etkinliği ile İlgili Bir Arşiv Belgesi. // Yedi İklim Çar Köşede Hacı Bektaş Veli. Türk ve Arap Dünyası Araştırma Merkezi, Sota Yayınları, Leiden, s. 285-304.
- Mladenov 1914:** Mladenov, St. Ein Beitrag zum türkischen Sprich-VVörterschatz, ZDMG, LXVIII.
- Molla 1958:** Molla, R. Edebiyat Makaleleri. Sofia.
- Molla 1959:** Molla, R. Bulgaristan Turk Halk Şiiri. Sofia.
- Moshkov 1904:** Moshkov, V. Turetskie plemena na Balkanskom poluostrove. T. XI. Sankt Peterburg [Мошков, В. Турецкие племена на Балканском полуострове. Т. XI. Санкт Петербург].
- Slaveykov 1968:** Slaveykov, P. R. Izbrani sacheneniya. T. III, Sofia [Славейков, П. Р. Избрани съчинения. Т. III, София].
- Slaveykov URL:** Slaveykov, P. R. Balgarski pritchi (Istoriya na sabiraneto im) <https://chitanka.info/text/40027-bylgarski-pritchi#note_3-3> (status 12.04.2022) [Славейков, П. Р. Български притчи (История на събирането им)].
- Süleymanova, Boev 1962, 1965:** Süleymanova, H., E. Boev. Rodop Manileri, Sofia.
- Tahsin 1994:** Tahsin, M. Çarıklı Filozof, Mehmet Gerenli Şakaları. Bursa.
- Terziev 2015:** Terziev, K. A. Rumeli Dergisi, Aralık, sayı 11, s. 12.
- Turskiyat folklor 1999:** Turskiyat folklor v Balgaria. Mezhdunarodna nauchna konferentsiya 1998 gr. Shumen. Shumen: Universitetsko Izdatelstvo "Episkopos Konstantin Preslavski" [Турският фолклор в България: Материали от международна научна конференция 1998 г., Шумен. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“].
- Türk Folkloru 2001:** Bulgaristan Türk Folkloru. – II. Uluslararası Bulgaristan Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Folklor Araştırmaları Yayınları, Ankara.
- Türk Halkbilimi 2011:** Bulgaristan Türk Halkbilimi. Der. Haşim Akif. Faber Yayınevi. Veliko Tarnovo. – Turskiyat folklor v Balgaria. Sast.: Hashim Akif. Veliko Tarnovo: Faber [Турският фолклор в България. Съст. Хашим Акиф. Велико Търново: Фабер].
- Ulusoy 2003:** Ulusoy, E. Deliorman.
- Ulusoy 2012:** Ulusoy, E. Deliorman Ve Rumeli Pehlivanları.
- Ulusoy 2013:** Ulusoy, E. Harman. İstanbul.
- Ulusoy 2013a:** Ulusoy, E. Nasırlı Ellerin Hüneri.
- Ulusoy 2013b:** Ulusoy, E. Bulgaristan Türkleri Halk Bilgileri Ve İnanışları.
- Ulusoy 2014:** Ulusoy, E. Deliorman Çocuk Tekerlemeleri Ve Oyunları.

- Ulusoy 2016:** Ulusoy, E. Bulgaristan Türkleri Halkbilimi (Folkloru) Tarihi. Basımevi: "Sayfa". Fotokopi, Beyazit, İstanbul.
- Ulusoy 2016a:** Ulusoy, E. Deliorman/Лудогорие.
- Valchev 1975:** Valchev, V. Hitar Petar i Nastradin Hodzha. Sofia: BAN [Вълчев, В. Хитър Петър и Настрадаин Ходжа. София: БАН].
- Yalamov 2007:** Yalamov, I. Nastradin Hodzha i balgarskiyat folklor. Sofia: Imir [Яльмов, И. Настрадаин Ходжа и българският фолклор. София: Имир].
- Yenisoy 1997:** Yenisoy, H. S. Türkiye Dışında Türk Edebiyatı Antolojisi 8 Cilt Bulgaristan Türk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Yenisoy URL:** Yenisoy, S. Bulgaristan Türklerinin Sözlü Edebiyatı <http://www.balgoc.org.tr/bilgi/109874_bulgaristanturklerininedebiyati.pdf> (status 12.04.2022).